

William Labov en de studie van de buitentaal

Marc van Oostendorp

College Geschiedenis van de taalkunde
8 april 2004

1 Achtergrond

- ☞ Niet alleen de studie van I-language ('binnentaal') heeft in de loop van de twintigste eeuw een hoge vlucht genomen, dat geldt ook voor de studie van E-language ('buitentaal'). Als een representant van het laatste nemen we hier het werk van William Labov.
- ☞ Beide stromingen hebben zich laten inspireren door voorgangers, bijvoorbeeld door het succes van de historische grammatica (met name de Junggrammatiker).
- ☞ De vragen die Labov stelt zijn voor een deel heel andere dan de vragen die Chomsky stelt; de verschillen in visie komen voor een deel hieruit voort.
- ☞ Een centrale vraag voor Labov is: hoe werkt taalverandering? Deze vraag kan vanuit een puur internalistisch perspectief waarschijnlijk niet beantwoord worden (al is het maar omdat taalverandering zich zelden of nooit in één individu lijkt af te spelen).
- ☞ Dit betekent natuurlijk niet dat internalistische factoren geen rol spelen; hoewel Labov enkele (vooral methodologische) bezwaren tegen de generatieve grammatica heeft ingebracht, heeft hij ook altijd benadrukt dat de inzichten uit o.a. de generatieve grammatica geïncorporeerd moeten worden in de taalwetenschap zoals hij die ziet.
- ☞ Bij Chomsky is dat standpunt overigens ook terug te vinden:

There has been much impassioned controversy about [...] the question of how languages should be studied. The controversy is pointless, because there is no right answer. If we are interested in how bees communicate, we will try to learn something about their internal nature, social arrangements, and physical environment.

These approaches are not in conflict; they are mutually supportive. The same is true of the study of human language: it can be investigated from the biological point of view, and from numerous others. Each approach defines the object of its inquiry in the light of its special concerns; and each should try to learn what it can from other approaches.

(N. Chomsky, 2000, *New Horizons in the Study of Language and Mind*. Cambridge University Press, 2000.)

Overigens is dit laatste bij Chomsky vooral een beleefdheidsgebaar; bij mijn weten heeft hij aan inzichten uit de studie van E-language geen specifieke aandacht besteed.

2 Labovs visie op taal en taalwetenschap

2.1 Biografische achtergrond

William Labov (1927) was taalkundig een relatieve laatbloeier; hij begon zijn studie op zijn drieëndertigste. Voor die tijd had hij allerlei baantjes gehad, onder andere als schrijver van flapteksten en brochures en als inktmaker. Hij werd opgeleid door Uriel Weinreich, een briljante historisch taalkundige die ongeveer even oud was als Labov (maar helaas jong overleed). Labovs doctoraalscriptie over de manier waarop het toerisme op het eilandje Martha's Vineyard er in zekere zin voor zorgde dat sommige dialectkenmerken werden versterkt, en zijn proefschrift over de sociale distributie van de r-klank in New York maakten hem wereldberoemd. Sinds de jaren negentig werkt Labov aan zijn *magnum opus*, een driedelig boek *Principles of Linguistic change*. De eerste twee delen (*Internal factors* en *Social factors*) zijn al verschenen; het wachten is op deel drie (*Cognitive factors*). Ondertussen werkt Labov nog aan een ander grootschalig project, de *Atlas of North American English*.

Zoals uit deze titels al blijkt is het werk enorm ambitieus. Labov heeft zich dan ook lange tijd verzet tegen het label *sociolinguïstiek*: wat hij deed was volgens hemzelf in de eerste plaats linguïstiek; alle taalkunde zou zo moeten zijn. Desalniettemin wordt hij als de grondlegger van de (kwantitatieve) sociolinguïstiek beschouwd. Zijn eigen belangstelling is binnen de taalwetenschap buitengewoon breed; behalve met het al genoemde heeft hij ook gewerkt aan het African American English Vernacular, aan creooltalen, aan discourse-analyse en aan forensische taalwetenschap.

Labov schreef enkele aardige inleidingen op eigen werk; dit en meer (waaronder ook een computerprogramma dat Labov schreef om klinkerdriehoeken te tekenen op basis van formantmetingen) is te vinden op Labovs website op <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/>.

2.2 Object van onderzoek en methodologie

In een bekend artikel (Weinreich, Labov en Herzog 1968) werden de grondslagen van de kwantitatieve taalwetenschap beschreven. In later werk heeft Labov deze grondslagen verder uitgewerkt en expliciet gemaakt.

Het onderscheid tussen I-language en E-language is voor Labov vooral een verschil in grondslagen van twee soorten van taalkundig onderzoek: 'idealistisch' en 'materialistisch'. Idealistisch onderzoek baseert zich op oordelen van sprekers over hoe ze zouden moeten spreken, niet op gegevens over hoe ze dat doen (met andere woorden: op moedertaaloordelen); materialistisch onderzoek is gebaseerd 'op de objectieve methode van observatie en experiment'. (Beter, of theorie-neutraler, is het misschien om te spreken over 'binnentaal' voor I-language/idealisme tegenover 'buitentaal' voor E-language/materialisme; deze termen zijn gemunt door de Nederlandse taalkundige Pieter Muysken, overigens op model van o.a. von Humboldt (innere/äussere Form).

De verschillen komen voort uit een fundamentele verschil, namelijk de definitie van het onderwerp van onderzoek. Voor 'idealisten' is dit het taalvermogen van het individu (zoals we in de afgelopen weken gezien hebben); voor materialisten is het de taalgemeenschap. Labov heeft het zelf een keer als volgt verwoord:

Since judgments of acceptability differ radically and unpredictably across individuals, it is normal [within the idealist approach] for any disagreement about data to be answered by narrowing the unit of description to the 'dialect' of an individual, usually the theorist. Since each individual derives the rule system from fragmentary data, it is generally held that the community is an inconsistent mixture of consistent individuals.

The materialist position begins with the study of the heterogeneity of the speech community, and reduces this variation to a series of regular quantitative patterns controlled by social factors. Early statements about the speech community emphasized this 'structured heterogeneity' as the fundamental feature of the speech community, maintained by a uniformity of social evaluation. More recently, the uniformity of these variable patterns has been found to be also based on a structural homogeneity. In cities of a million or more population, the basic categories and rules that define the variables are almost constant across social class, sex and age. This reinforces the position that the fundamental unit of description should be the language of the speech community, and that the speech of an individual can only be understood against this background.

Labovs belangrijkste punt is dat er structuur zit in taalvariatie. We kunnen

tot op zekere hoogte voorspellen welke variëteit een individu bezit als we in aanmerking nemen welke plaats hij (of zij!) in de samenleving inneemt, en als we het taalsysteem beschouwen waarbinnen gevarieerd wordt. Het idealisme kan iets dergelijks niet verklaren, omdat het de externe factoren niet in ogenschouw neemt.

De term 'structured heterogeneity' speelde in de jaren zestig en zeventig een tamelijk belangrijke rol — ze stond tegenover de 'homogene taalgemeenschap' waarin Chomsky's taalgebruiker opgroeide. De kritiek op die notie van homogeniteit was niet zozeer dat ze een idealisering was van de werkelijkheid, als wel dat ze het zicht ontnam op het feit dat de niet-homogene situatie niet volkomen chaotisch was, maar wel degelijk structuur vertoonde die wetenschappelijk bestudeerd kon worden.

Het is moeilijk, zo niet onmogelijk, om empirisch te bepalen wie er gelijk heeft, de 'idealisten' of de 'materialisten'. Dit kan mogelijk alleen worden uitgemaakt door het relatieve succes te bezien dat de twee benaderingen hebben om een diepzinnige en interessante theorie op te bouwen, die kan worden ingebed in het geheel van de wetenschap. Dat is echter op zijn beurt een ingewikkelde zaak, en één die voorlopig niet beslecht lijkt.

Verwarrend was wel dat het dispuut over deze kwestie werd vermengd met een iets andere discussie namelijk over de validiteit van de methodologie die in veel generatieve taalkunde (met name de syntaxis) gebruikt werd. Die kritiek is bijvoorbeeld ook verwerkt in het bovenstaande citaat, met name de zinsnede 'usually the theorist'. In de praktijk gebruikt een generatief taalkundige vaak zijn eigen oordelen als onderzoeksgegevens. Volgens Labov is dit, in geval van onenigheid tussen taalgebruikers, geen aanvaardbare methodologie. Iemand die de theoretische kwesties kent moet in dergelijke gevallen geen oordelen geven, omdat hij zich onbewust kan laten leiden door die buitentalige kennis.

Ook enigszins opvallend aan de kritiek is dat ze vooral de syntaxis betreft. Afgezien van incidenten (Labov schreef zelf een vrij bekende studie over de dubbele negatie in het AAEV) is de belangstelling voor syntaxis in de Laboviaanse school altijd beperkt gebleven (en omgekeerd). Dit lijkt geen toeval: eerdere 'buitentaal'-studies richtten zich immers ook in eerste instantie op de toegankelijker

Feitelijk hebben we met de kritiek van Labov een instantie van wat hij de *Observer's paradox* genoemd heeft, en andere taalkundigen de *paradox van Labov*:

- (1) Paradox van Labov: spontaan taalgebruik dat men voor onderzoek bestudeert, wordt beïnvloedt doordat het wordt geobserveerd en is daardoor niet spontaan meer.

In de kritiek op de generatieve taalkunde wordt het geven van een oordeel ook als een geval van *taalgebruik* gezien en niet als een zuivere kijk op de

competence.

Deze kritiek lijkt (mij) wel gerechtvaardigd, maar tegelijkertijd kun je je afvragen hoe urgent ze achteraf was. Hoeveel generatieve theorievorming er nu eigenlijk gebaseerd is op dubieuze oordelen; dit geldt met name de theorievorming die in de loop van de tijd als resultaat wordt gezien. Belangrijk is echter vooral dat dit debat niet helemaal hetzelfde is als dat over homogene/heterogene samenlevingen of het gebruik van intuïties vs. het gebruik van corpora. Men kan een idealist zijn in hart en nieren en de abstractie van de homogene samenleving gebruiken, maar toch kritiek hebben op de methodologie van de eigen oordelen.

Belangrijk in dit verband is ook het volgende:

There is [...] a marked asymmetry between the two bodies of linguistic activity: those doing empirical analysis can use the formal, qualitative analyses developed under an idealist program, but not visa-versa. The latter are satisfied to construct rule schema without testing for validity against the data of speech production, while the former are not.

This transition from qualitative to quantitative analysis is a familiar one in the development of science. But the qualitative model of linguistics is not easily displaced. Many forms of linguistic behavior are categorically invariant. Furthermore, the number, variety and complexity of linguistic relations are very great, and it is not likely that a large proportion can be investigated by quantitative means. At present, we do not know the correct balance between the two modes of analysis: how far we can go with unsupported qualitative analysis based on introspection, before the proposals must be confirmed by quantitative studies based on observation and experiment.

Dit citaat maakt onder andere duidelijk waarom Labov de term sociolinguïstiek niet graag gebruikte: in zijn visie vormt de anderssoortige taalkunde een onderdeel van het vak dat hij voorstaat. (Of de relatie echt zo asymmetrisch is, lijkt mij de vraag: kwantitatieve gegevens zijn niet per se onbelangrijk voor kwalitatief onderzoek.)

2.3 Taalvariatie en taalverandering

Een belangrijk inzicht van Labov is dat taalvariatie zicht kan bieden op taalverandering. Hiermee hief hij de oppositie op die er sinds Saussure bestond tussen diachroon en synchron onderzoek. Saussure gebruikte een beroemd geworden metafoor van het schaakbord: om een stelling te begrijpen is het niet nodig om te weten welke zetten er eerder in welke volgorde gedaan zijn. Iemand die net aan komt lopen, kan zo'n stelling net zo goed analyseren als

iemand die de hele wedstrijd heeft bijgewoond. Op dezelfde manier is het niet nodig om de diachronie te kennen om de synchronie van taal te begrijpen; sterker nog, een taalverwerver heeft in het geheel geen diachrone kennis tot zijn beschikking.

Dit laatste punt wordt in het door Labov geïnspireerde variatieonderzoek betwist. In deze traditie wordt aangenomen dat taalvariatie vaak of altijd 'change in progress' is: uit de sociale distributie van twee variëteiten valt van alles af te leiden over hoe de taal verandert. Om een enigszins simpel voorbeeld te geven: stel dat er in een samenleving twee taalkundige variëteiten gebruikt worden met dezelfde semantiek, maar de ene variëteit wordt door rijke, machtige jongeren gebruikt en de ander door arme, machteloze bejaarden. Je hoeft niet echt een genie te zijn om te bedenken dat de laatste variëteit de toekomst heeft. Ook een taalverwervend kind kan dergelijke zaken observeren, als we ervan uitgaan dat het ook dit soort sociale factoren meeweegt tijdens de taalverwerving.

Op deze manier kun je dus uit de synchrone situatie zaken afleiden over de diachronie. Maar onder de plausibele aanname van *uniformiteit* kun je omgekeerd ook uit de manier waarop dingen nu gaan ook zaken afleiden over de gang van zaken in het verleden:

- (2) *Uniformitarian principle*: Het heden is niet wezenlijk anders dan het verleden; sociale, grammaticale, en andere factoren die in het heden een rol spelen, hebben dat ook in het verleden gedaan.

Een van de vaders van het uniformitarian principle is volgens Labov terug te voeren op de negentiende-eeuwse taalkundige William Dwight Whitney:

So far back as we can trace the history of language, the forces which have been efficient in producing its changes, and the general outlines of their modes of operation, have been the same.
(Whitney 1867)

De Junggrammatiker namen deze gedachte over; het is overigens ook de enige waarop iets zinnigs kan worden gezegd. (Als het verleden wezenlijk anders is dan het heden, wat kunnen we er dan van begrijpen?)

Ondanks die logica blijkt veel taalkundig onderzoek impliciet gebaseerd op aannames die tegen Uniformitarianism ingaan. Zo zijn er dialectologen die menen dat er vroeger een situatie was waarin dialecten eeuwenlang stabiel bleven, terwijl ze momenteel verdwijnen en de totale hoeveelheid taalvariatie afneemt. Bij nadere beschouwing blijken er echter altijd convergerende en divergerende krachten in taalvariatie te hebben bestaan.

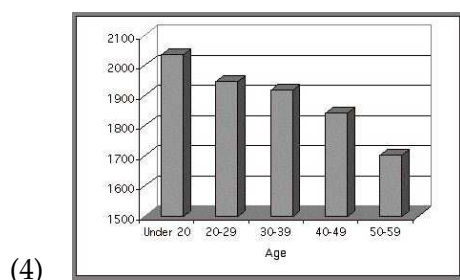
Uniformitarianisme is zeker niet in overeenstemming met het idee van taalverandering dat de meeste niet-taalkundigen hebben, en dat Labov het 'Golden Age Principle' noemt:

- (3) Golden Age Principle: At some time in the past, language was in a state of perfection.

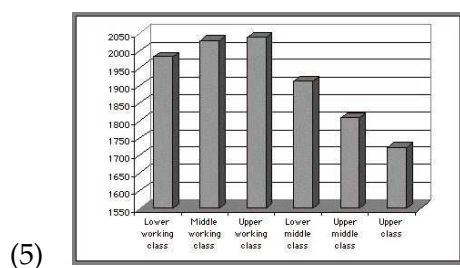
(Dat mensen een dergelijk principe aanhangen, blijkt uit het feit dat je nooit iemand hoort zeggen: “Ik vind de manier waarop jongeren praten erg goed; veel duidelijker/mooier/beter dan de manier waarop wij spraken toen we jong waren.”)

3 Een voorbeeld: Fronting van /aw/

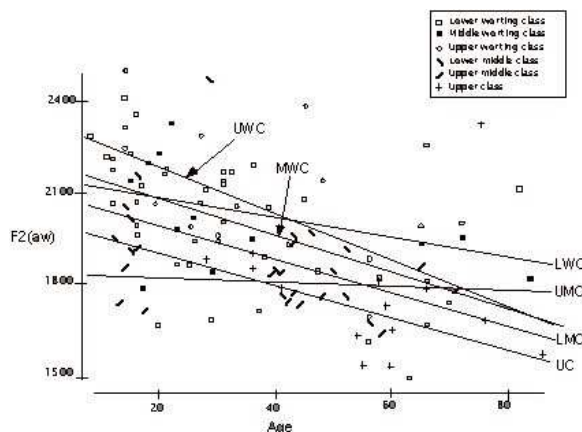
We bekijken nu kort hoe een Laboviaanse analyse werkt aan de hand van een casus. Zoals overal in Amerika zijn de klinkers in Philadelphia aan het schuiven (de Amerikaanse dialecten groeien uit elkaar). Zo ondergaat de klinker /aw/ in *south*, *out*, *down*, *now* een proces van ‘fronting’ via [æo] naar [e:o]. Dit proces verloopt niet in één klap maar geleidelijk:

De y-as geeft hier F2-waardes weer. Uit deze afbeelding wordt al een van de puzzels duidelijk: hoe is het mogelijk dat de fonetiek niet alleen van de ene generatie op de andere verandert (dan zou er bijvoorbeeld ergens een sprongetje geven), maar dat ook de richting waarin die verandering wordt doorgegeven. Althans dit is waar als we aannemen dat we in de grafiek niet zomaar gemiddelden vinden – dan zou het een effect kunnen zijn van het feit dat er steeds meer mensen een bepaalde kwalitatieve stap zetten. Hieronder zullen we zien dat dit laatste niet zo is; bovendien correleert deze stratificatie naar leeftijd met een naar sociale klasse:

Nog spectaculairder is de volgende afbeelding waarin sociale en leeftijdsinformatie allebei zijn afgebeeld (en die bovendien laat zien dat het hier niet alleen gaat om gemiddeldes over individuen die allemaal wel of niet een kwalitatieve stap zetten):

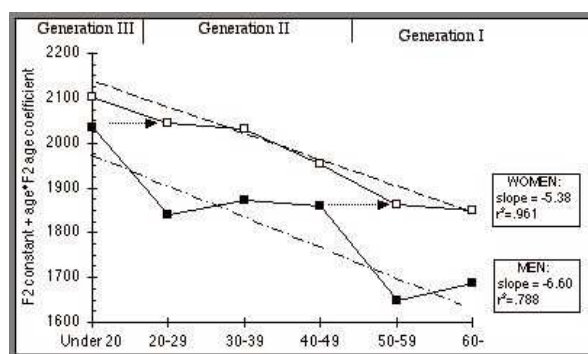

(6)

We zien hier dat binnen elke sociale klasse de F2-waarde kleiner wordt naarmate de sprekers jonger worden, terwijl tegelijkertijd de onderlinge afstand tussen even oude sprekers van verschillende sociale klassen blijft bestaan (of zelfs gelijk blijft). Dit is wat Labov bedoelt met 'structured heterogeneity': als we iemands leeftijd en sociale klasse kennen, kunnen we tot op grote hoogte voorspellen hoe ver naar voren die persoon de /aw/ zal uitspreken. (Er zijn een aantal klassen die zich bizar gedragen, maar dat doet niets af aan het feit dat er een duidelijke structuur te ontdekken valt in deze gegevens.)

Volgens Labov gaan taalveranderingen (of leeftijdsverschillen) in alle bekende gevallen gepaard met sociale stratificatie; gegeven het principe van uniformitarianisme nemen we aan dat dit voor taalveranderingen in het verleden altijd gegolden heeft.

Nog een relevante factor is sekse. De volgende figuur is volgens Labov ook heel kenmerkend voor een bepaald type taalverandering (namelijk een waarbij leeftijd en klasse gecorreleerd zijn op de manier waarop dit het geval is bij /aw/):

(7)

In de eerste plaats valt op dat vrouwen 'voorop lopen': vrouwen van 60 praten ongeveer als mannen van 40 en vrouwen van 30 als tienerjongens. Maar verder valt op dat de verdeling bij vrouwen ongeveer een rechte lijn vertoont: als je weet wat het leeftijdsverschil is tussen twee vrouwen kun je het verschil in F2-waarde als het ware voorspellen. Bij mannen lijkt het meer een generatiekwestie: je kunt de mannelijke lijn idealiseren als een 'trappetje': mannen van 20-50 spreken allemaal hetzelfde, net als jongens onder de 20 en heren boven de 50.

Hoe kunnen we dit alles nu verklaren? De kern van Labovs betoog is het volgende. Alle kinderen leren in eerste instantie (in de eerste paar jaar van hun leven) de taal, en dus ook het klinkersysteem, en nog concreter de F2-waarde voor /aw/ van hun ouders, vooral hun moeder. Daarna gaan de kinderen naar school, en op dat moment ontstaat er een verschil tussen de seksen. Terwijl de jongetjes vast blijven houden aan het systeem van hun moeders, worden voor de meisjes hun 'peers' belangrijk, dat wil zeggen vooral de meisjes van hun eigen leeftijd en iets ouder. Stel dat op enigerlei moment de oudere meisjes een lagere F2-waarde hebben. De jonge meisjes constateren dit, en stellen vast dat een lagere F2 een positief sociaal signaal geeft. Zij zullen dan eerder de neiging hebben om hun F2 nog iets lager te maken dan de oudere meisjes, dan om deze 'te hoog' te laten uitvallen. Dit is de drijvende kracht die verklaart waarom er een drift kan ontstaan en taalverwervers aan nieuwe taalverwervers niet alleen een veranderde taal doorgeven maar ook een richting waarin de taal verandert.

Hoe zit het nu met de jongens? Deze houden het bij de taal van hun moeder. Dat verklaart waarom mannen tussen de 20-45 spreken als vrouwen van 60 (dat zijn hun moeders). Omdat de moeders van mannen van, zeg, 45, niet allemaal even oud zijn, vinden we hier een gemiddelde: vandaar de trapvorm.

Wat dit model dus niet verklaart is hoe variatie ontstaat, maar hoe het zich verspreidt als het eenmaal ontstaan is. Merk overigens op dat de bestudeerde parameter hier feitelijk zeer oppervlakkig-fonetisch en bovendien gradueel/niet categorisch is (het gaat alleen om F2-waarden). Net als veel ander werk over buitentaal beperkt de kwantitatieve sociolinguïstiek zich in heel veel gevallen tot dit soort onmiddellijk meetbare gegevens. Niets staat uitbreiding naar grammaticale variabelen in de weg, behalve dat ze minder makkelijk te kwantificeren zijn.